

Hänger biblioteken med i bildningskampen?

Annsöfi Lindberg

Den 13 maj hade jag möjlighet att delta i ett tvärvetenskapligt symposium vid Södertörns högskola som handlade om svenska bildningstraditioner. Anders Burman och Per Sundgren som är idéhistoriker knutna till högskolan höll i seminariet, de presenterade också antologin *Bildning* utgiven på förlaget Daidalos 2010, där de samlat 24 texter om bildning. Spännvidden i antologin är minst sagt bred, från det tidiga 1800-talets värmländske biskop Carl Adolph Agardh via Ellen Key till Donald Broady och Sven-Eric Liedman. Antologin kommer att följas av en del två 2012.

Frågor om och kring begreppet bildning diskuterades ur många spännande synvinklar och perspektiv men frågan som för min del under dagen växte fram var hur bibliotekens roll i bildnings- och folkbildningsprocessen ser ut idag?

Förhållandet kring begreppet i den tidiga folkbiblioteksverksamhet en menar bl.a. **Mats Myrsten**, som också medverkade, var inriktad på bildning och läsning med fokus på vad som ansågs som ”nyttig” litteratur för biblioteksbesökarna. Här premierades nästan alltid facklitteraturen. På olika sätt genomsyrades bibliotekariens arbete av ett pedagogiskt patos att förmedla ”god bildning”, men alltid utifrån bibliotekariens och samhällets premisser.

Donald Broady som också deltog i seminariet menar att bildning kan fungera som ett redskap för att medvetandegöra personen. Bildning behöver därmed inte uppfattas som en fixerad och färdig uppsättning kunskaper och förhållningssätt. Det är ett långsiktigt utvecklingsprojekt. En genomgående röd tråd för hela seminariet var att tanken med bildning såväl förr som nu var möjligheten att utveckla mer harmoniska individer vilket i sin tur (automatiskt menade man) leder till ett bättre samhälle.

Sven-Eric Liedman menade i sin föreläsning att ännu en bit in på förra seklet ansågs kunskap i klassiska språk som latin och grekiska vara mer eller mindre ett obligatorium för den tidens bildningsideal. Idag är denna syn på bildning knappast aktuell. Däremot är det möjligt att enas om att begreppet bildning kan definieras som ”*Formandet av människan till en samhällsvarelse*” (pedagogen Ragnar Ohlsson). En liknande syn beskrivs i antologin **Bildning**. ”*Enligt en vanlig uppfattning handlar bildning varken om en utifrån pådyvlat uppfostran eller om en snäv professionsutbildning, utan snarare är det fråga om en allsidig fördjupad kultivering av hela människan*”.

Demokratin i stöpsleven

I en artikel i Dagens Nyheter från den 4 juni i år kan man läsa att

var fjärde ung svensk tycker att det vore ganska eller mycket bra om Sverige styrdes av en odemokratisk och stark ledare. Bakom undersökningen står ”World Values Survey”. En anledning till att det förhåller sig på detta sätt, tror statsvetaren **Jenny Madenstam**, är att det finns en okunskap bland många svenska ungdomar om vad demokrati och diktatur i vidare bemärkelse innebär. I artikeln framgår också att många ungdomar inte får någon djupare undervisning eller kunskap via skolan om demokrati. Bör då inte en elementär kännedom om innebörden av begrepp som demokrati och diktatur i dagens Sverige räknas som relevant bildning?

Och vilket ansvar har skolan och biblioteken som redskap för folkbildning och självkännedom när det gäller att forma människan till en medveten samhällsvarelse?

Frågan hänger onekligen tätt samman med vilken syn vi idag har på bildning och kunskap.

Läsförfrämjande åtgärder är något som folkbiblioteken aktivt arbetar med och det är onekligen en god och absolut nödvändig åtgärd när det gäller att skapa en solid grund för bildning. Men för att lyckas med att ge förutsättningar för ett breddat läsande krävs ett betydligt mer omfattande arbete vilket måste omfatta hela samhällsstrukturen framför allt ur ett socialt och politiskt perspektiv. Bibliotekens användning av sociala medier av olika slag som exempelvis bokcirklar och bloggverksamhet kan bitvis vara fungerande instrument men det räcker inte eftersom de till stor del mest används av personer som redan är vana biblioteks- och informationsanvändare.

Kanske finns också en risk, självpåtagen eller ej, att ett alltför stort ansvar i dag när det gäller att uppmana till läsning och självbildning läggs på biblioteken samtidigt som resurserna knappast ökar. Det är därför viktigt att andra institutioner som exempelvis skolan och studieförbunden också är delaktiga i bildningsprocessen och att man arbetar mot samma mål som biblioteken, vilket i sin tur leder till inte minst skolelevernas ökade självkännedom och allmänbildning,

en nödvändighet för att förstå fördelarna med ett demokratiskt samhällsskick. En modern och allsidig bildning bör med andra ord vara ett *gemensamt samhällsansvar kopplat till olika instanser och omfattas av politik, föräldrar, skola, utbildning och bibliotek.*

Gemensamt måste vi finna vägen till en fungerande kulturell infrastruktur som inte vilar på endast kommersiella grundvalar.

Hur kan bildning definieras idag?

En viktig del av undervisningen i informationssökning som är aktuell på dagens högskole- och universitetsbibliotek är inriktad på att lära studenter att på egen hand kritiskt granska och värdera den information som de söker fram, främst via nätet. Med Internets växande betydelse som informationskälla har det allt större betydelse att kunna avgöra om informationen från nätet är rimlig, relevant och håller en godtagbar kvalitet. För att klara av detta krävs en viss grundläggande bildningsnivå när det gäller källkritisk granskning och kunskap om omvärlden. Men det krävs också något mer. Förr gick det under begreppet *personlighetsdanning*, idag kan man kanske mer tala om *självkänedom*. Här kan det ligga något i det författaren **Unni Drougge** lär ha sagt, att dagens bibliotekarier bör fungera som vår tids ”digitala coacher”. Men i så fall måste bibliotekarien våga ta det ansvaret.

Folk- och skolbibliotek har i denna process liksom högskole- och forskningsbiblioteken en tydligt didaktisk uppgift. På biblioteket bör och ska det finnas kvalificerad personal med förmåga att vägleda och svara på frågor. Men kanske skymt en del av denna grundläggande (och traditionella) arbetsuppgift av andra aktiviteter som idag allt mer fyller biblioteken. Ett bibliotek skall ju vara så mycket mer än ”bara ett bibliotek”. Här skall drivas allt från kaféverksamhet och konsumentinformation, skiv- och DVD-utlåning, till (som ett exempel från Stockholm) utlån av leksaker. Men prioriteras i biblioteksverksamhet av idag pedagogiskt genomtänkta riktlinjer för hur användarna skall delges bildning/allmänbildning för att på sikt formas till kritiskt tänkande, informationsstarka och självständiga medborgare?

Detta borde annars vara en utbildningsfråga.

Olika syn på saken

I Svensk biblioteksförnings broschyr ”*Olika syn på saken – Folkbiblioteket bland användare, icke användare och personal*” som publicerades denna vår kan man läsa att det som anses som det allra viktigaste bland användarna när de besöker biblioteket är kunnig personal och ett gott bemötande. Rapporten är skriven av Svensk biblioteksförnings utredare **Anna Kåring Wagman** och undersökningen bygger på statistik om olika användargrupper och deras syn på bibliotek. Vidare kan man läsa att de vana biblioteksbesökarna också framhöll *vikten av folkbibliotekens demokratiska funktion*. Att gå till biblioteket för att söka spänning och stimulans var inte oviktigt men rankades klart lägre. En annan intressant uppgift är att användarna anser att biblioteket

bör tillhandahålla ett utbud av böcker som kan vara svåra att hitta i bokhandeln eller på nätet. Möjligheten att låna böcker och i vissa fall udda och mer speciella böcker ses alltså fortfarande mycket viktigt av användarna. Musik, film och tv-spel och en allmänt spännande biblioteksmiljö hade betydligt lägre prioritering.

Ett annorlunda inlägg i biblioteksdebatten visar **Hans Carlsson** i sin installation *Bibliotopia* som presenterades på årets upplaga av Konstfacks elevutställning i Stockholm. Utställaren vill med installationen visa på bibliotekets samhällsroll som kunskapskatalysator när det gäller informationsspridningens betydelse och dess premisser.

Genom att undersöka bibliotekspionjären **Valfrid Palmgrens** arbete och folkbildningsvision under det tidiga 1900-talet är det möjligt menar Hans Carlsson att belysa hur biblioteket kan fungera som ett ”försöksfält där nya möjligheter kan provas och förstås”. Valfrid Palmgren menade också att den tillgängliga kunskapen på våra

Bibliotopia //

Bibliotopia är en kunskapskatalysator som analyserar bibliotekets samhällsroll. På ett mer generellt plan fungerar projektet som en undersökning av informationsspridningens premisser. Allt vilar på ett antagande: att själva kunskapsförmedlingens form har betydelse för hur vi uppfattar, och till slut värderar, information. Till denna form räknas allt från bokhyllor i ett bibliotek till mer diskursiva utrymmen och distributionsvägar.

Biblioteket blir ett försöksfält där nya möjligheter kan provas och förstås. En undersökande verksamhet inleds - som försöker ta del av, men samtidigt gestalta, en didaktisk institution. Gamla medieringsmetoder lyfts upp på nytt och nya ifrågasätts. Studiecirkeln form lever kvar i bloggssfären, biblioteksmöbler blir betydelsebärande i ljuset av en webbplats.

Genom att både gestalta och vara en del av biblioteksverksamhet vill Bibliotopia verka på två plan: Via förfråganörens parenteser ifrågasätta ett reellt fenomen, men samtidigt befinna sig mitt i och utgöra en visionär del av samma verklighet. Det krävs en balansgång mellan det socialt engagerade och det symboliskt metaforiska. Med en samtidig visshet om att dessa två positioner öppnar sig likt rhizomatiska strukturer.

19/5-29/5 2011, Bibliotopia på Konstfacks vårutställning.

folkbibliotek var en förutsättning för det demokratiska samhället.

<http://www.bibliotopia.se/>

Vad bör göras?

Den rent faktamässiga kunskapen har alltid varit central för folkbibliotekens arbete (var det åtminstone tidigare). Det är naturligtvis centralt för skol- och högskolebibliotek. Men en gammal folkbildare som socialdemokraten Oscar Olsson underströk också den personliga bildningen, enligt den klassiska grekiska devisen ”känn dig själv”. Han menade att den nåddes främst genom skönlitteraturen.

Folkbiblioteken har traditionellt samarbetat väl med skola och bokhandel. Idag krackelerar det samarbetet, inte minst på grund

av utvecklingen av friskolor, det fria skolväsendet som premierar elitskolor, och den rudimentära satsningen på skolbiblioteken i Sverige. Resultaten har inte låtit vänta på sig. Allt fler skolelever går idag ut skolan utan att kunna läsa alls, eller inte begripa svårare texter. Deras start i livet är därmed i stort sett körd redan från början.

Då kan det vara intressant att gå tillbaka till äldre tiders bildningsbegrepp. Den berömde filosofen Kant kallade det ”människans myndigförklarande”, som var omöjligt utan relevant bildning. Elise Ottesen-Jensen, Valfrid Palmgren, Hans Larsson, Ellen Key, omfattade alla tanken att bildning och kunskap danade och stärkte människans karaktär.

En idag tämligen bortglömd folkbildare som liberalen **Knut Kjellberg** uttryckte det vid sekelskiftet som att god bildning var en ständig kamp mot ”okunnighet, simpelhet och råhet”. Människan lärde sig att lita till sig själv och inte till bestämda auktoriteter. Man fick ökat självförtroende och växte som människa, precis som Kant menade. Socialdemokraten Rickard Sandler, som tydligt talade för det Bernt Andersson kallar ”medborgarbildning”, menade att den socialistiska kampen också var kulturell och gällde ”ej brödet blott”.

Men hur ställer sig biblioteken till frågor kring bildning och folkbildning idag? Finns det några klara riktlinjer eller mål för hur biblioteken kan arbeta (väljer att arbeta), kommunala eller statliga? Anses folkbildning vara en så ”mossig” företeelse som många yngre bibliotekarier tycks tro (jag möter tyvärr många av dom i den akademiska världen), och som statistikmässigt inte är lönsamt att satsa på för biblioteksverksamheten? Det är viktiga frågor, och det handlar till syvende och sist om vilka vi vill ska styra och bestämma vårt samhälle och våra liv i framtiden. Folkbiblioteken har en otroligt viktig uppgift som man måste våga (och få resurser för att) axla?

Annsöfi Lindberg är bibliotekarie på Röda korsets högskola

Litteratur

Bildning : texter från Esaias Tegnér till Sven-Eric Liedman (Daidalos, 2010. Red: Anders Burman och Per Sundgren).

bis nr 83 (1985), teman om bildning och folkbildning.

Boken åter i centrum : samverkan mellan folkbildning och folkbibliotek, igår, idag och imorgon (red. Lars Ljungren) utgiven som *bis nr 72-73* (1983).

Kåring Wagman, Anna: Olika syn på saken : folkbiblioteket bland användare, icke-användare och personal (Svensk biblioteksforening, 2011)